

ANALECTA HORATIANA

SCRIPSIT

IOANNES HORKEL

PHIL. D. PROF. R. COLLEGII FRIDERICIANI REGIMONT. DIRECTOR INSTIT.
ARCHAEOLOG. ROMANI ACADEM. AETINAE ET PONTANIANAE SOC. EP.

BEROLINI

TYPIS ET IMPENSIS GEORGII REIMERI.

A. MDCCCLII.

AUGUSTO MEINEKIO
SOCERO DILECTISSIMO
S.

D. IN PAEDAGOGIO ZUELLICHAVIENSI
KAL. MART. A. MDCCCLII.

Quod vere ac graviter praecipitur a M. Tullio offic. I. 2, omnem de aliqua re institutionem, quae a ratione suscipiatur, debere a definitione proficisci, ut intelligatur, quid sit id de quo disputetur: id meo quodam iure in hoc quaestionum Horatianarum genus transferre mihi videor. Nam quum dixerō me de versibus Venusini poetae non plane paucis ita disputaturum esse, ut librariorum errores, quibus adhuc laborant, tollere coner ac per totum libellum criticae artis finibus me contineam: non deerunt, opinor, qui aut illud 'en Bentleii simia' in me iaciant et si qua honestiora norunt vocabula — memini enim simile quid quibusdam evenire, qui aliquanto supra me collocati sunt — aut negent familiarem sibi ac diuturna consuetudine cognitum poetam tali opera egere, quod hominum genus quum olim Bentleius extimuisset, nuper Godofredus Hermannus in ea commentatione, quam de primo Horatii carmine scripsit, tam non pares sibi adversarios fortiter contemnere quam timere maluit. Qui prudentius iudicant, prudentius, uti par est, interrogabunt, quibus ego finibus criticam operam in Horatio emendando circumscribendam esse censeam. Nam posteaquam intellectum est, emendandi facultatem non totam in quadam celeritate ingenii cogitationisque acumine esse positam, sed ipsam quoque in artem quasi quandam redigi posse, atque, si universe iudicetur, eos, qui in codicibus conferendis eorumque fami-

liis, quas vocant, describendis versati sint, dummodo probabili scientia instructi fuerint, plus fere profecisse, quam ingeniosissimos atque antiquitatis peritissimos homines, qui certam viam nullam secuti modo summa quaeque attigerint, modo longissime a vero aberraverint: multi de omni hoc coniectandi artificio iniquius iudicare solent. Quodsi quis idem de Horatii emendatione statuat, is quam perverse agat facile demonstrari potest. Nam ii Horatii libri, qui adhuc supersunt, tantum non omnes — licet enim paullo confidentius iudicare post editas Caroli Kirchneri novas quaestiones Horatianas, quo in libello clarissimus vir quinquaginta codices accurate descripsit — aut mali aut mediocres dicendi sunt, quum neque insigni vetustate commendentur neque ullus eorum interpolationis vestigiis carere videatur: qui unus omnium optimus, imo qui solus valde bonus fuit, Blandinium antiquissimum tristi clade absumptum esse constat. Ac bene sane nobiscum actum est, quod ille paucis ante fatalem cladem annis in Iacobi Cruquii manus incidit, docti ac laboriosi hominis, cuius diligentia effectum est, ut non paucis locis, quid in illo scriptum fuerit certo sciamus: at quantum id est eo in libro, qui totus aere vel typis exscribendus fuit, quo honore Vergilii codices antiquissimi, illo vix praestantiores, digni sunt habiti. Quae quum ita sint, nulla unquam diligentia in codicibus vel conferendis vel disponendis adhibita tantum valebit, ut ex artis praeceptis ea ubique scriptura indagari possit, quam tuto Horatianam dicas: idque sensisse videtur is, qui longe plurimos libros examinavit, Kirchnerus, ac sentiemus omnes, si quando ediderit ille copiosiore de codicum familiis commentationem, quam pollicitus est se editurum esse. Itaque postquam Blandinius liber periit, nos rursus in bellum resorbens unda fretis tulit aestuosis: certo enim fundamento destituti aut desperabimus de Horatii salute, aut eam viam ingrediemur, quae sola nunc

patet, saltuque ea attingere conabimur, ad quae adscensus nullus est.

Certos igitur fines, intra quos Horatii emendatio subsistere debeat, nullos ego video, nisi quos ipsa ratio describit. Ut enim suspecta eorum liberalitas est, qui poetis ubique ea obtrudenda esse arbitrantur, quae ipsis pulchra aut pulchris etiam pulchriora videntur, ita eam nimiam iudico patientiam, si quis quicquam ab Horatio scribi potuisse sibi persuadeat, quod cum recta ratione pugnet. In emendandis iis, quae corrupta esse ex eiusmodi argumentatione apparet, e vulgaribus artis praeceptis ea adhibenda sunt, quae usus confirmavit: Blandinio denique libro plurimum debet tribui, ita tamen ut meminerimus illum etiam tribus vel quattuor post Horatium seculis exaratum esse, ipsique Prisciano propter librorum discrepantiam non ubique constitisse, quid scripsisset poeta (Bentl. ad carm. III. 17. 4). Praeter haec pauca haud facile quicquam universe praecipi potuerit, atque est ea coniecturarum, quae vocantur, natura, ut singulae examinandae sint, neque qui alteram probaverit, non possit de altera dissentire. Quod quam verum sit, vel solum Bentleii exemplum demonstrat: nam si ab iis disputationibus discesseris, quibus ille antiquiorum codicum auctoritatem contra temerariam grammaticorum licentiam ita defendit, ut nemo dubitare possit quin rectissime iudicaverit, pauca a summo viro scripta sunt, quae non aliis iisque doctissimis hominibus magnopere placuerint, aliis non minus doctis operose quaesita ac paene inepta sint visa: neque melior Lachmanni sors fuit. Quid quod ne illud quidem artificium scite nuper intellectum, quo Horatius in carminibus per quaternorum versuum strophas componendis usus est, ullius carminis certam atque communi consensu probatam emendationem criticis subministravit, quum constet similia, semel in aliquo scriptore observata, ad inveteratos errores corrigendos plurimum fere

contulisse. Nam postquam promulgata est illa lex, uno de loco (carm. IV. 8. 17), qui iamdudum in suspicionem adductus erat, magis etiam dubitare coepimus, quae tamen dubitatio nondum fuit ita fructuosa, ut certi quicquam inventum sit. Itaque quod periti harum rerum vel maxime opus esse iudicant, ut post tot *σχολικὰ ὑπομνήματα* hac aetate edita, quorum aliqua pars intemperantius videtur protrusa esse, a pluribus ad criticae artis severitatem redeatur, nisi patienter ferre velimus, Horatiana studia, quo magis pinguescant, eo magis etiam sterilesce: id et ipsum factu difficile est et non admodum faustis auspiciis suscipitur. Atque fateor me aliquamdiu dubium haesisse, num mea qualiacunque inventa ederem: at latet in iis, quae probabiliter nobis videmur invenisse, caeca quaedam vis, quae morae nimis diuturnae impatiens vel invita et reluctantia e studiorum umbraculis in solem ac pulverem protrahit, accessitque quorundam maxima in his literis auctoritas, qui nonnulla, quae cum ipsis communicaveram, ita amplectebantur, ut ultro me ad scribendum adhortarentur. Feci igitur, quod non potui non facere. Quodsi quis brevius mihi scribendum fuisse censuerit, ingenue profitebor, brevitatem in huiusmodi disputationibus eorum mihi propriam videri, quorum ipsa nomina argumentorum vicem quodammodo expleant: nos, qui summa quaeque assecuti sumus, si tantundem a pessimis distare iudicamur, quantum distamus ab optimis, non habemus, opinor, cur idem nobis sumamus. Qui vero in nonnullis locis tractandis maiorem doctrinae copiam me adhibere debuisse dixerit, adsentientem me habebit: at sunt haec in magna et otii et bonorum librorum penuria a me scripta.

Genus ipsum, in quo libellus noster versabitur, quum prope infinitum dixerimus, ad eandem definiendi necessitatem revolvimur. Nam post arduum illum et paene Icarium Peerkampii volatum, quamvis plerisque ingeniosi viri audacia

suspecta sit visa, stimulum tamen quendam haesisse et adhuc haerere nemo facile negaverit: non pauci enim loci sunt, maxime in carminum libris, quorum de origine ipsaque vi ac natura ita dissentiunt viri docti, ut pro sententiarum diversitate eadem aliis pulchra, aliis vel tumida vel nimis exilia, aliis Horatiana, aliis Horatio plane indigna videantur. Itaque ei, qui de Horatio se dicturum profitetur, sane dicendum est, utrum Horatium intelligat Peerlkampianum vel Peerlkampiani similem, an eum, quem vulgo Horatium nominant. Est ea res eiusmodi, ut aut ne attingi quidem debeat, aut longa disputatione pertractari. Hoc a nostro instituto alienum ducimus, ut qui librarios negligentiores ac grammaticos in emendando parum felices insectaturi simus, mediocres poetas, si qui suos pannos Horatio assuerint, non item. Satis igitur fuerit, quum hoc quidem loco simpliciter dixerō, post cognitam causam et recognitam persuasum mihi esse, nostras Horatii editiones, si in numerandis versibus subsistas, eorum exemplarium, quae olim in Sosiorum taberna prostituerunt, simillimas esse atque, ut sumum dicam, quindecim fortasse versus postea demum mihi illatos videri. Imo alia plane res est, quae longe graviolem ac diuturniorem dubitationem mihi movit, quamquam editores Horatii paene omnes minus de ea sollicitos fuisse intellexi: dico criticam illam operam a Vettio Agorio Basilio Mavortio in Horatio, quinque fere seculis post poetae mortem, collocatam. Nam si verum esset quod Bentleius in praefatione suae editionis p. X ed. Lips. monuit, nos Flaccum ex Mavortii recensione hodie habere, si omnes nostri libri ex isto fonte manavissent, denique si ipse Mavortius in corrumpeudis et evertendis versibus tam stolide audax fuisset, quam visus est quibusdam: equidem sensa praeclari poetae admirari pergerem, in singulis vocabulis iisque interdum minutissimis emendandis non luderem operam. Quo id iure dicam, intelligent, qui paullo accuratius

codices Horatianos seculo XIV et XV scriptos cognoverint. Sunt enim in novitiis istis libris interpolationis plane innumera vestigia, quum librariorum nihil antiquius habuisse appareat, quam ut ea, quae ipsi scriberent, et quam facillima intellectu et quam elegantissima viderentur. Artis autem quum parum gnari essent, neutrum recte perficere potuerunt: saepe enim minus obviis vulgaria temere substituerunt; saepe ea vocabula, quae in eodem versu posita inveniebant, ita, ultimis potissimum syllabis mutatis, inter se coniunxerunt, ut vanam quandam rectae constructionis speciem captarent, verae syntaxis aut parum periti aut parum curiosi; non raro denique gratam illam Horatii audaciam tum demum recte elucere putaverunt, quum ipsi pro nimis communibus ea posuissent, quae reconditiora et poeta digniora iudicabant. Eandem rationem si Mavortius secutus esset, quotum quodque vocabulum tuto Horatianum dici posset? Est tamen, quod hanc desperationem mitiget atque leniat. Nobilissimos enim homines, quos scimus in codicibus emendandis versatos esse, non puto eam laudem quaesivisse, ut inter grammaticae artis principes referrentur, iique libri, quos ipsi correxissent, publicam quasi quandam auctoritatem nanciscerentur: prospiciebant illi sibimet ipsis suisque amicis aequae literarum studiosis. Quod si qui aliorum opera ad corrigendos libros utebantur, ne illi quidem publicam laudem merere volebant, sed suos thesauros, quam maxime possent, augere, cuius rei insigne exemplum Victorianus ille suppeditat, qui primam T. Livii ab urbe condita decadem domnis Symmachis a se emendatam esse notis illis subscriptionibus monuit. Quamquam igitur perquam credibile est, eiusmodi nobilium familiarum domestica exemplaria, ut quae accurate recognita essent ipsaque auctorum nobilitate commendarentur, alios etiam expectivisse ac descripsisse: hoc tamen aegre mihi persuaserim, semel eiusmodi recensione facta, reliqua exemplaria omnia

ex uno illo ducta vel ad unius normam exacta esse, ea praesertim aetate, qua tot antiquissimos libros in manibus hominum fuisse consentaneum est. Videtur sane Horatius singulari sorte usus esse, quae qualis fuerit non potest accuratissime dici in tanta rei obscuritate: sunt tamen in eius satiris maxime atque epistolis nonnullae corruptelae satis apertae atque tales, ut vix videantur explicari posse, nisi statuas, ita olim in uno aliquo libro perantiquo erratum fuisse eosque errores hereditario quodam iure inde propagatos esse, cuius rei exempla postea a nobis afferentur. At hoc quidem non credo, post illud seculum, quo Mavortius vixit, rem unquam eo adductam esse, ut unus vel duo Horatii codices iique e Mavortiano descripti superarent, ita ut librarii etiam inviti Mavortium sequi deberent. Probabilius coniici possit, non plane idem, at simile quiddam aliquanto ante accidere potuisse iis temporibus, quibus et literarum fontes permultos exaruisse credibile est et ipsos etiam rivulos rariores et inventu difficiliore fuisse. Itaque ut nihil dicam de libro Blandinio antiquissimo, qui vix dubito quin ipso Mavortio vetustior fuerit, reliquos etiam, qui carent illa clarissimi viri subscriptione, quo antiquiores sint, eo propius ad eorum codicum similitudinem accedere arbitror, qui quinto quartove seculo vel ferebantur vel delitescabant, quamquam id quidem non ausim praefracte negare, posse etiam inter hos non subscriptos codices unum vel alterum Mavortianum latere ac fortasse in vetustissimis etiam, quos habemus, antiquiora Mavortianis mista ac temperata esse, quod variorum librorum scripturas miscendi studium — contaminationem recte dixeris — in recentioribus codicibus haud raroprehenditur. Haec si probabiliter disputata sunt (certi enim nihil dici potest), ut operam in familiis librorum constituendis ponendam magno opere impediunt, ita magnum nobis solatium afferunt: etenim si ii libri, qui nunc supersunt, partim a Mavortio sunt partim

non sunt, non est eorum tanta diversitas, ut illum tam licenter grassatum esse tibi persuadeas, ut non adhuc eius poetae, cuius sensa admiramur, verba etiam ac voces expendere et ad rectae rationis normam exigere liceat. Atque illud argumentum, quo nonnunquam utuntur ii, qui de Mavortii temeritate declamant, nunc probabili coniectura iis extorqueri potest, ita ut vel contrarium inde efficiatur. Provocant ad decantatum hunc locum sat. I. 6. 125 'ast ubi me fessum sol acrior ire lavatum admonuit, fugio campum lusumque trigonem.' Exscripti sunt ipsi hi versus a Servio ad Verg. Georg. III. 443, sed ita, ut secundi versus clausula 'fugio — trigonem' omitta sit, quam clausulam codices Horatii ita scriptam exhibebant: 'fugio rabiosi tempora signi.' Id quum omnes patienter ferrent, Bentleius veram scripturam, olim a Cruquio in Blandinio antiquissimo repertam, restituit et interpolationis perversitatem egregie demonstravit. At parum caute faciunt, qui id crimen in Mavortium conferunt: vera enim illa scriptura, quae, quod in nullo praeterea libro comparebat, paene suspecta videbatur, nuper a Kirchnero inventa est in codice Gothano valde novitio (est enim sec. XV exaratus), at ex admodum antiquo exemplari, ut apparet, descripto (Nov. quaest. Hor. p. 22 sqq.). Est ille Gothanus liber quodammodo duplex: altera eius pars satiras et epistolas continet, omitta arte poetica, altera carminum libros quinque (ita enim numerantur) et carmen seculare. Alteram hanc partem neque pari cum cura neque eadem manu atque priorem scriptam esse Kirchnerus monuit: nescio tamen an vel propterea, quod altera cum altera coniuncta praeter poeticam artem, de cuius omissione mox coniecturam proferemus, Horatiana omnia complectitur, admodum credibile videri debeat, utramque partem ex eodem codice a duobus hominibus exscriptam esse neque fortuito accidisse, ut in unum illud Gothanum volumen coirent. Quod si verum est, iam non licebit

reum agere Mavortium, quum veram scripturam ab illo mutatam non esse appareat: habet enim secunda pars eam subscriptionem, quae Mavortianam recensionem in illo libro exhibitam fuisse demonstrat, qui Gothani archetypon fuit. Atque est in hac causa longius etiam progrediendum.

II

Mavortianos codices sex nunc novimus: duobus, Leidensi et Reginensi, usus est Bentleius: duos Parisinos, quorum alterum sec. X scriptum E, alterum tribus seculis post exaratum R appellat, primus contulit Vanderburgius: de Bruxellensi post Schneidewinum a compluribus disputatum esse memini, quae enim scripserunt, nunc inspicere non licet: sextus nuper accessit Gothanus. Qui libri quantumvis aetate inter se distent, hoc tamen omnium commune est, quod notam illam subscriptionem Vettius Agorius Basilius Mavortius v. c. et inl. excom. dom. excons. ord. legi et ut potui emendavi conferente mihi magistro Felice oratore urbis Romae post epodos maiusculis literis scriptam exhibent. Itaque quum olim Bentleius arbitratus esset, Mavortii operam ad totum hoc Horatianum volumen pertinuisse, quae eius sententia adhuc non paucis placet, Vanderburgius eam viam ingressus est, ut propter ipsum locum, quo posita inveniretur subscriptio, sola lyrica carmina ab illo recognita esse diceret (I. p. 396). Qua in re adsentientes habuit praeter alios nonnullos et Godofredum Hermannum, si recte interpretor, quae scripta sunt a viro summo in commentatione de primo carmine Horatii p. 6, Mavortium Horatii carmina, ut potuerit, emendasse, et Carolum Kirchnerum, qui ipsam illam sententiam copiosius exornavit (Nov. qu. Hor. p. 24). Atque mihi quidem illud videtur rectissime ab his viris intellectum esse, ad partem tantummodo opusculorum Horatii

reum agere Mavortium, quum veram scripturam ab illo mutatam non esse appareat: habet enim secunda pars eam subscriptionem, quae Mavortianam recensionem in illo libro exhibitam fuisse demonstrat, qui Gothani archetypon fuit. Atque est in hac causa longius etiam progrediendum.

II

Mavortianos codices sex nunc novimus: duobus, Leidensi et Reginensi, usus est Bentleius: duos Parisinos, quorum alterum sec. X scriptum E, alterum tribus seculis post exaratum R appellat, primus contulit Vanderburgius: de Bruxellensi post Schneidewinum a compluribus disputatum esse memini, quae enim scripserunt, nunc inspicere non licet: sextus nuper accessit Gothanus. Qui libri quantumvis aetate inter se distent, hoc tamen omnium commune est, quod notam illam subscriptionem Vettius Agorius Basilius Mavortius v. c. et inl. excom. dom. excons. ord. legi et ut potui emendavi conferente mihi magistro Felice oratore urbis Romae post epodos maiusculis literis scriptam exhibent. Itaque quum olim Bentleius arbitratus esset, Mavortii operam ad totum hoc Horatianum volumen pertinuisse, quae eius sententia adhuc non paucis placet, Vanderburgius eam viam ingressus est, ut propter ipsum locum, quo posita inveniretur subscriptio, sola lyrica carmina ab illo recognita esse diceret (I. p. 396). Qua in re adsentientes habuit praeter alios nonnullos et Godofredum Hermannum, si recte interpretor, quae scripta sunt a viro summo in commentatione de primo carmine Horatii p. 6, Mavortium Horatii carmina, ut potuerit, emendasse, et Carolum Kirchnerum, qui ipsam illam sententiam copiosius exornavit (Nov. qu. Hor. p. 24). Atque mihi quidem illud videtur rectissime ab his viris intellectum esse, ad partem tantummodo opusculorum Horatii

recensionem spectasse: num recte de solis carminibus cogitaverint, magnopere dubito. At id ipsum permultis parum credibile visum iri existimo, quemquam unquam ita vel otio caruisse vel laboris impatientem fuisse, ut ex tam non magno volumine partem sibi tractandam sumpserit, reliqua ne attigerit quidem. Debet id sane incredibile videri, si rem nostra studiorum assiduitate atque constantia metimur, sed cedendum utique est et ipsorum verborum ponderi et similitudini exemplorum. Idem enim, quod in nostro consulari miramur, in Vergilio recensendo factum est ab Rufio Turcio Aproniano, qui ipse quoque clarissimatu insignis fuit. Cuius subscriptio quum post Bucolica posita sit, in Georgicis autem atque Aeneide nullum eius vestigium compareat, certum esse arbitror, ipsam eius operam Bucolicorum fines non excessisse, neque quicquam ab iis, qui aliter sentiunt, allatum video, quod hanc persuasionem labefactet. Provocant ad Iulium Sabinum, qui non raro ad Aeneidos versus de Aproniani scriptura aliquid adscripserit, de Bucolicis autem disserens Aproniani etiam interpretamenta nonnulla commemoret: at istud quidem argumentum quam non validum sit apparet. Num mirabimur, Iulium illum Sabinum, quisquis fuit, eodem modo errasse, quo erravit ipse Bentleius, ut, quae in libro ita posita erant, ut ad partem libri referenda essent, temere ad totum librum pertinere opinaretur? quo commisso errore, si in sui codicis margine scholia quaecunque scripta videbat, nonne consentaneum fuit, ut illa quoque ad Apronianum referret, cuius in regno totus sibi versari videbatur? Quamquam de commentario isto aliter iudicari posse intelligo. Cur enim non potuerit Apronianus in Bucolicis idem et criticum agere et interpretem, praesertim quum simile quiddam de M. Valerio Probo significare videatur Suetonius, quum illum multa exemplaria contracta emendare ac distinguere et adnotare curasse tradit (gramm. 24)? Vereor tamen ne fallax sit ista

probabilitatis species. Quamvis enim intricata sit tota haec de Probis quaestio, eum tamen, qui legerit, quae Suetonius in ipso libelli fine de eodem homine scripsit: nimis pauca et exigua de quibusdam minutis quaestiunculis edidit: reliquit autem non mediocrem silvam observationum sermonis antiqui, mecum consensurum arbitror, non potuisse Suetonium ita loqui, si cognitum habuisset, ab illo Probo Berytio multum operae in antiquorum libris perdoctis commentariis, qualis Vergilianus est, qui nunc Probi nomine commendatur, illustrandis positum fuisse: quod si fecisset, silvam illam sine dubio in ligna ac materiem ipse convertisset. Erit igitur prior locus de illis criticorum signis interpretandus, quae versibus adpingebant, ut intelligeretur, quid esset pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non, quid vel alieno loco positum vel falso repetitum, quid denique quacunque de causa ipsis suspectum videretur: ad Aproniani autem commentarium quod attinet, credibilis videri debet, errasse Iulium Sabinum, quum facillime errari posset, quam libro usum esse, cuius aliud nullum vestigium extat. Ac minus etiam alteri argumento tribuerim, quo Aeneida quoque et Georgica ab illo emendata esse quidam defendunt. Nam quod hi Medicum codicem ipsa Aproniani manu correctum atque literarum, quibus emendationes per totum volumen versibus superscriptae sint, eam ubique similitudinem esse aiunt, ut omnia eiusmodi additamenta ab eodem homine scripta intelligas: id nescio an fundamento parum certo superstruxerint. Quid enim impedit, quominus statuamus, omnia illa ab uno homine adscripta esse, ita tamen, ut in Bucolicis Aproniani recensionem, in reliquis alium quemcunque codicem secutus sit? Neque ea coniectura vana aut temeraria videbitur iis, qui ipsam subscriptionem propius inspexerint, quam ubicunque editam inveni, haec legebam: — legi et distinxī codicem fratris Macharii v. c. non mei fiducia set ejus cui si et ad omnia

sum devotus arbitrio —'. At haec quis intelligit? imo interpositum illud si ita turbat orationem, ut vix dubitari possit, quin corruptela laboret locus, quam utut sanare studemus, sive scribimus 'cui sic et ad omnia', vel, quod mihi probabilius videtur, 'cuius et ad omnia': hoc certe efficitur, illas lineas non esse ipsa Aproniani manu exaratas: aliena enim, opinor, a clarissimo viro ea negligentia est, quam in lapicidis antiquis saepe miramur, in librariis ne miramur quidem. Quae si vera sunt, totum illud argumentum nullum est. Addam alterum exemplum, quo magis appareat, quam artis interdum finibus veteres critici, qui quidem nobiliores essent, operam suam circumscripserint. In T. Livii decade prima emendanda praeter Victorianum, de quo supra monuimus, duo viri versati sunt summo loco et orti et collocati, Nicomachus Dexter v. c. ac Nicomachus Flavianus III. praef. urb., quibus de viris optime nuper exposuit I. B. eq. de Rossi in commentatione Romae a. 1849 edita (l'iscrizione della statua ristabilita di Nicomaco Flaviano seniore. *Annali dell' istituto archeol.* vol. XXI). Subscriptiones illorum e codd. Florentino ac Leidensi editae a Drakenborchio (vol. XV. I. p. 614 sq. Stuttg.), in duobus praeterea Vaticanis libris inventae sunt ab eq. de Rossi (l. I. p. 41). Qui quae ex codicibus suis enotarunt, si in certum ordinem rediguntur, tres libros a tertio usque ad sextum a Nicomacho Dexterō emendatos esse intelligimus, qui quid in prioribus libris praestiterit, non definit accuratius, quantum ad exemplum parentis sui Clementiani se emendasse narrat: sextum librum ac septimum Nicomachus Flavianus emendavit; alterum, ut videtur, Romae, alterum in Sicilia 'apud Hennam', ut ipse scribit. Octavo in solo Florentino codice aliquid de Flaviano subscriptum est ita: 'Emendavi Nico. Flavianus $\overline{VEC}$ ter praef. urb. apud Term.', in quibus pro $\overline{VEC}$ scribendum esse $\overline{V.C.}$ recte monuit Drakenborchius, idemque probabiliter coniecit haec 'apud